

imprint coordonat de Eli Bădică

Cum am devenit feministă

Antologie coordonată de
Ionela Băluță și Emanuela Ignățoiu-Sora

Coperta: Adnan VASILE
Prepress copertă: Alexandru CSUKOR
Editare: Eli BĂDICĂ
Tehnoredactare: Magda BITAY
Redactare și corectură: Andreea IANCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cum am devenit feministă : antologie. - București : n'autor, 2024

ISBN 978-606-43-1918-0

141.72

82

Antologie coordonată de Ionela Băluță și Emanuela Ignățoiu-Sora

CUM AM DEVENIT FEMINISTĂ

© Nemira, 2024

n'autor este un imprint al Grupului editorial **NEMIRA**.

n'autor de colecție este o colecție a imprintului **n'autor**.

Tiparul a fost executat de tipografia PAPER PRINT INVEST, Brăila.

Orice reproducere, totală sau parțială,
a acestei lucrări, închirierea acestei cărți
fără acordul scris al editorului sunt strict interzise
și se pedepsesc conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-43-1918-0

Argument

Mai avem nevoie de feminism?

Ionela Băluță

Feminismul rămâne, în societatea românească, un cuvânt ocolit, care provoacă reacții diverse, majoritatea ostile: neîncredere, teamă, dispreț, ură. Mai rar stârnește curiozitate (dorința de a afla despre ideile și revendicările feministe de ieri și de azi) și cu atât mai rar simpatie și susținere. La nivelul cunoașterii comune, miturile anti-feministe sunt foarte răspândite, deși cei și cele care le cred și le răspândesc cu convingere nu au citit un rând despre istoria feminismului¹. Nici nu prea au unde, căci în programa școlară obligatorie feminismul și istoria femeilor sunt în continuare absente, niște „tăceri“, cum spunea Michelle Perrot în 1998². Prea puțin cunoscute și explicate sunt și inegalitățile, marginalizările, violențele și discriminările la care sunt încă expuse femeile în societatea românească și nu numai.

Unul dintre miturile cele mai toxice (deși aparent inofensiv) legate de feminism este că astăzi nu mai are rost, femeile au drepturi egale cu bărbații, deci nu mai e nimic de făcut, restul este despre „dorința“ și „capacitatea“ femeilor de a „reuși“. Acest mit duce la inacțiune, la dezinteresul pentru drepturile femeilor, la neimplicarea în grupuri și asociații feministe și la delegitimarea și respingerea acestora. Este ca și cum am spune că nu mai trebuie să vorbim despre democrație, gata, am făcut-o (că doar e înscrisă în Constituție), am încheiat discuția. Or, afirmația de mai sus este falsă. Pe de o parte, există aspecte legale ignorate sau insuficient reglementate. Cadrul legal privind violențele împotriva fetelor și femeilor ignoră sau tratează insuficient unele forme de violență precum hărțuirea sexuală, violența economică, violența obstreticală, mutilarea

¹ Un material introductiv foarte bun și pe înțelesul tuturor despre câteva idei feministe, dar și miturile împotriva feminismului: Laura Grünberg, Diana Elena Neaga, *Kit de împrietenire cu feminismul*, Hecate, București 2022: <https://ongen.ro/wp-content/uploads/2022/02/Kit-de-Imprietenire-cu-Feminismul.pdf>. (n.a.)

² *Michelle Perrot, Les femmes ou les silences de l'histoire*, Flammarion, Paris, 1998.

genitală etc. Perspectiva intersecțională este insuficient prezentă în legislație și politicile publice, astfel încât drepturile și nevoile femeilor române, de exemplu, sunt de multe ori ignorate.¹ Pe de altă parte, egalitatea este departe de a fi realizată: toate datele cantitative și calitative, atât la nivel național, cât și internațional indică persistența inegalităților între femei și bărbați. Pentru că egalitatea în drepturi nu înseamnă automat egalitate de șanse și de tratament. Una dintre principalele surse ale acestor inegalități o reprezintă stereotipurile și rolurile tradiționale de gen, patriarhatul și sexismul, care, mai ales în societatea românească, sunt foarte puternice. Dacă la nivel legislativ există câteva prevederi – timide și neimplementate – pentru o educație incluzivă și egalitară, la nivel practic, în legile educației și în organizarea și funcționarea procesului educațional din România nu există nicio prevedere obligatorie legată de eliminarea stereotipurilor de gen, de educație pentru egalitatea de gen sau educație sexuală. Așa se face, de exemplu, că în 2022 un sfert din populația României consideră că nu e grav deloc sau e foarte puțin grav dacă o femeie nu este lăsată de partener să își cheltuiască banii cum dorește, dacă nu este lăsată să iasă neînsoțită în oraș sau să aibă grupul ei de prietene/prieteni, dacă nu este lăsată de partener să folosească anticoncepționale.² Peste toate acestea, așa cum spunea Simone de Beauvoir, „*Il suffira d'une crise politique, économique et religieuse, pour que les droits des femmes, nos droits, soient remis en question. Votre vie durant, vous devrez demeurer vigilantes*”³. Or în ultimul timp vedem, în țările democratice, tot mai multe situații în care drepturile femeilor sunt repuse în cauză. Desigur, exemplul cel mai cunoscut este tot unul din 2022, din SUA, când Curtea Supremă a revocat decizia (Roe versus Wade) care garanta dreptul femeilor la întreruperea voluntară a sarcinii⁴. Sunt așadar multe de făcut în continuare, pentru a ajunge la egalitatea dintre femei și bărbați înțelesă într-o perspectivă intersecțională. Iar primul pas este conștientizarea și înțelegerea inegalităților.

Nu ne vom opri acum asupra altor mituri, la fel de ușor de demontat, căci intenția noastră nu este de a propune o analiză sistematică a acestora și nici măcar a feminismului⁵. De altfel, vrem să subliniem că nu există o singură definiție a feminismului sau

¹ GREVIO Baseline Evaluation Report. Romania, 2022.

² Ionela Băluță, Claudiu Tufiș, *Barometrul violenței de gen 2022. Violența împotriva femeilor în România: reprezentări, percepții*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2022.

³ Frază citată de Claudine Monteil în 1974, în legătură cu legea care din 1975 recunoaște în Franța dreptul la IVG. (n.a.)

⁴ Despre implicațiile acestei decizii, vezi Ionela Băluță, *Observatorul cultural*. (n.a.)

⁵ În literatura internațională există biblioteci întregi pe aceste teme. Și în România, în ciuda unei situații destul de vulnerabilă a studiilor feministe și a studiilor de gen, există volume extrem de interesante. Mihaela Miroiu a

un singur mod de a face feminism. Nu numai că de-a lungul vremii (din secolul al XIX-lea, când s-a coagulat feminismul așa cum îl definim noi în spațiul occidental modern) au existat revendicări diverse, raportate la cadrul legislativ, contextul politic, economic, social și cultural al fiecărei perioade (pornind de la aceste diferențe există și o împărțire în patru valuri feministe), dar în fiecare epocă ideile și vocile feministe au fost diverse, plurale, uneori au intrat în conflict. Elementul care străbate această istorie fascinantă și prea puțin știută este lupta pentru drepturile femeilor și recunoașterea unei umanități egale pentru femei și bărbați.

Povestea acestui volum a început pe o terasă liniștită din București, când constatam cât de puțin sunt cunoscute și conștientizate problemele și nedreptățile cu care se confruntă femeile astăzi. Și cât de demonizat este feminismul, fără a fi înțeles. Ne-am spus atunci că este nevoie să vorbim mai mult și pe mai multe voci despre experiențele personale și profesionale ale femeilor și despre cum ne ajută feminismul să le facem față. Nu ne propunem să reconstituim o istorie a feminismului românesc după 1989, ci să creionăm un tablou, dintre multe altele posibile, al experiențelor și ideilor feministe din acest moment¹. Ne-am dorit să avem voci cât mai diverse ca vârstă, experiență profesională, activism, reprezentare geografică. Timpul nu a permis tuturor colegelor pe care le-am invitat să ne trimită un text. Le mulțumim autoarelor care au acceptat provocarea noastră. Invitația era de a scrie un text gândit pentru un public larg, pornind de la două întrebări. Prima întrebare a fost: Cum am devenit feministă? Credem că istoriile personale ajută la înțelegerea faptului că există diverse moduri de a descoperi, a înțelege și a practica feminismul și, mai ales, adaugă o dimensiune emoțională, umană, care sperăm să reducă din ostilitatea cu care este privit feminismul. Suntem

introdus primele concepte și a publicat numeroase studii. Dintre autoarele care au scris despre feminism și istoria feminismului în România, amintim (în ordine alfabetică și precizând că nu este o listă exhaustivă) pe: Ionela Băluță, Oana Băluță, Maria Bucur, Gizela Cosma, Otilia Dragomir, Mihaela Frunză, Carmen Gheorghe, Laura Grünberg, Enikő Magyari-Vincze, Ștefania Mihăilescu, Olivia Nițiș, Liliana Popescu, Theodora-Eliza Văcărescu.

² Trimitem, în acest sens, la două volume recente care reunesc mărturi și voci feministe: Oana Zamfirache coord., *Ea. Perspective feministe asupra societății românești*, Curtea Veche, 2019; Laura Sandu coord., *Scrieri feministe*, Factalia 2022. De asemenea, asociațiile și colectivele feministe și pentru drepturile persoanelor LGBT+ au produs și produc o cunoaștere prețioasă, intersecțională, despre inegalitățile și dificultățile cu care se confruntă femeile și nevoia de feminism. Iată câteva exemple, fără a putea reda o listă completă: A.L.E.G. (Asociația pentru Libertate și Egalitate de Gen), ANAIS, Societatea de Analize Feministe AnA, Artfusion, Centrul FILIA, Centrul Parteneriat pentru Egalitate, Feminism România, Asociația Front, Fundația Șanse Egale pentru Femei Iași, G.A.S. Cluj – grupul de lectură feminist-socialist Girls Up, ERomnja, Asociația Moașelor Independente, MozaiQ, Asociația Sexul vs. Barza, Societatea de Educație Contraceptivă și Sexuală (SECS), Asociația Transcena, F-SIDES.

recunoscătoare autoarelor pentru curajul cu care au răspuns acestei prime întrebări. Textele sunt tulburătoare și puternice, cu episoade autobiografice care pot fi vulnerabilizante, asupra cărora au revenit cu o privire complexă, care reconstituie parcursurile intelectuale și emoționale pe care fiecare dintre noi le traversăm. Cea de-a doua întrebare de la care am pornit a fost de ce mai avem nevoie de feminism. Și le-am rugat pe autoare să vorbească despre un aspect legat de drepturile și situația femeilor astăzi care li se pare problematic și arată nevoia de feminism. Credem că o contribuție importantă și originală a volumului este faptul că identificarea temelor și aspectelor feministe pornește de la experiențele personale și profesionale dezvăluite de fiecare autoare. Textele reușesc în mod extraordinar să vorbească despre nedreptăți și inegalități pe care le trăim zilnic, uneori fără să le conștientizăm, și să traducă o întreagă literatură feministă într-un limbaj accesibil și adesea emoționant. Ne-am dorit un volum în care conceptele și teoretizările să fie transpuse în experiențe de viață, tocmai pentru a arăta că feminismul este (și) despre lumea de astăzi, despre noi, căutările, nevoile și speranțele noastre. Autoarele au răspuns generos acestei provocări: este mult mai greu să vorbești la persoana întâi și despre viața ta, de multe ori ne ascundem în spatele conceptelor pentru a nu ne dezvălui vulnerabilitățile. Or partea aceasta este esențială pentru feminism: nu doar că producerea de cunoaștere este de fapt foarte legată de poziția și experiența fiecărei autoare (așa cum a subliniat epistemologia feministă de câteva decenii încoace), dar pentru înțelegerea feminismului la nivel societal aceste povestiri/istorii despre experiențele fetelor și femeilor sunt indispensabile. Din lipsă de timp, dar și din cauza unor tipuri de violență (simbolică, epistemică, psihologică) cu care ne confruntăm în viețile noastre profesionale și personale, nu facem prea des acest tip de exercițiu. Sperăm că acest volum va contribui la o producere de cunoaștere feministă despre societatea românească și va ajuta la sporirea solidarităților feministe.

IONELA BĂLUȚĂ este profesoară universitară la Facultatea de Științe Politice a Universității din București. Are un doctorat în Sociologie la École des Hautes Études en Sciences Sociales (Paris, 2005), abilitare în Științe politice (2017) și coordonează doctorate pe teme legate de studiile de gen din 2018. Principalele sale domenii de expertiză cuprind studiile de gen, reprezentarea politică a femeilor, campaniile anti-gen, violența împotriva femeilor, istoria feminismului, politicile egalității de șanse după 1989, igienism și construcția genului în secolul al XIX-lea.

Este directoarea Centrului pentru Politicile Egalității de Șanse și coordonatoarea Masterului profesional Politicile egalității de șanse în context românesc și european (Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București). Este implicată în multe proiecte pentru promovarea egalității de gen, colaborează cu asociațiile feministe pentru cercetarea și conștientizarea inegalităților de gen. Organizează dezbateri și conferințe pentru studenți și studenți, participă la emisiuni de radio și televiziune, publică articole în presă, deoarece crede în importanța transmiterii cunoașterii în societate.

A scris, a editat și publicat numeroase volume și studii în reviste de specialitate (*Problems of Post-Communism, East European Journal of Society and Politics, Journal of Family History, Clio, Femmes, Genre, Histoire* etc). Este co-autoare a *Barometrului violenței de gen 2022. Violența împotriva femeilor în România: reprezentări, percepții*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2022 (împreună cu Claudiu Tufiș). A coordonat și participat la numeroase proiecte naționale și internaționale legate de egalitatea de gen.

A fost decorată cu *Palmes Académiques* (2018) pentru activitatea academică și cu *Ordre National du Mérite* (2019) pentru activitatea profesională și angajamentul pentru apărarea drepturilor femeilor.

„Nu credeam că sunteți așa de tânără“.

Despre femei și (ne)locul lor în piramidele puterii

Ionela Băluță

Am auzit vag despre feminism în facultate: pomenit în treacăt, mai degrabă ca un subiect livresc și fără legătură cu lumea în care trăiam. Am descoperit ideile feministe în Franța, în timpul studiilor de master (apoi doctorale) și de atunci am crescut împreună. Devenirea mea ca feministă cred că este cea mai autentică poveste despre devenirea mea ca femeie autonomă. Ideile autoarelor pe care le citesc și recitesc de ani buni (mi-e foarte greu să rămân doar la câteva nume, căci mi se pare că le-aș trăda pe toate celelalte) m-au ajutat să recunosc și să lupt cu nesiguranța, (auto)limitările, fricile și complexe înscrise în corpul, în mintea și în sufletul meu de milenii patriarhale. Atâtea reguli, exemple, mituri, (pre)judecăți tranșante, repetate pe diverse voci, în diverse feluri, în nenumărate contexte, într-o litanie nesfârșită a supunerii femeilor: „fetele sunt bune la literatură“; „femeia e îngerul căminului“; „femeile sunt mai slabe, mai sensibile, au nevoie de protecția unui bărbat“; „o fată cuminte nu se plimbă seara singură cu un băiat“; „trebuie să te îngrijești, să fii frumoasă“; „ești prea grasă (cu variantele „prea slabă“, „prea înaltă“, „prea scundă“ ș.a.m.d.); „să fii atrăgătoare, dar decentă“; „să te păzești“ (adică să îți păzești virginitatea); „o femeie trebuie să se sacrifice pentru familie și pentru copii“; „femeile nu au ce căuta singure la restaurant/cârciumă/bar“; „locul tău nu e aici“, „ai grijă cum te îmbraci“; „ai grijă cum te porți“; „ai grijă ce spui“; „nu provoca“; „ai grijă“, „e rușine“.

Feminismul și studiile de gen m-au ajutat să înțeleg că toate diferențele acestea ierarhizante și esențializa(n)te, bazate chipurile pe o „natură“ și o „biologie“ care fac din femeie o alteritate inferioară a umanității (universalul este masculin), sunt de fapt rodul unor procese istorice și structurale de construire a „feminității“ și „masculinității“ și a binarismului heterosexual. Iar rolurile de gen sunt la intersecția unor interese

politice și economice majore. Biopolitica transformă corpul femeilor într-un fel de „bun“ național: maternitatea este o datorie patriotică, femeile trebuie să ducă mai departe națiunea, ele sunt responsabile de buna educare (patriotică și religioasă) a copiilor. Munca de îngrijire și munca domestică, ambele neplătite, nerecunoscute și efectuate preponderent de femei reprezintă temelia economiei capitaliste (dacă femeile nu ar mai face aceste munci sau ar trebui să fie plătite, minunatele sisteme economice bazate pe concurență, piață liberă și alte mituri neo-liberale s-ar prăbuși). Munca reproductivă și munca de îngrijire sunt pilonii patriarhatului și ai dominației masculine. Mai sunt și alți piloni, precum binarismul de gen și heterosexualitatea, dar nu îmi propun aici o analiză exhaustivă.

În viața profesională, feminismul m-a ajutat să înțeleg mai bine raporturile de putere înrădăcinate în regulile (ne)scrise ale spațiului academic: se consideră că unele domenii ar fi mai potrivite bărbaților (de exemplu, o prejudecată răspândită este că femeile nu ar avea gândire abstractă – iar filosofia rămâne, în România, un bastion masculin¹); „geniul“ este, de asemenea, legat istoric și cultural tot de bărbați, așa încât descoperirile, invențiile, creațiile „adevărate“ par/sunt considerate incompatibile cu creierul femeii, despre care se spunea, în secolul al XIX-lea, că nu e făcut pentru „știință“: „Se dzice necontentit: (...) creierul nu vă este îndestul desvoltat, neci capabil de complectă desvoltare (...) femeile nu sunt în stare a pricepe scința“².

În plan internațional, există numeroase cercetări care analizează inegalitățile de gen din spațiul academic și identifică factorii ce contribuie la (re)producerea dominației masculine. Fără a intra în discuții prea teoretice, conceptul de sexism cultural mi se pare central pentru a înțelege această violență cotidiană, ordinară, prin care femeile sunt puse necontentit la „locul“ lor (secundar, subordonat), prin care se reafirmă superioritatea minții bărbaților și se reproduc rețelele de putere masculine, care la rândul lor (re)produc cercul vicios al excluderii și marginalizării femeilor. Iar internalizarea acestor norme hegemonice masculine, deopotrivă de către bărbați și femei, este rezultatul nevăzut, neconștientizat, deci naturalizat și normalizat al sexismului cultural.³ Ar

¹ O analiză foarte bună în acest sens: Fina Birulés, *Antracte. Despre politică, feminism și gândire*, traducere Adina Mocanu, Fractalia, București, 2021. În România, deși Mihaela Miroiu a scris volume întregi de filosofie feministă, puține cursuri obligatorii au aceste lucrări în bibliografie. V. și textul Veronicăi Lazăr din această antologie.

² Maria Flechtenmacher, *Femeia română*, anul 3, 3 august 1880, nr. 201.

³ „*Cultural sexism is the 'drip drip drip' of daily experiences, which serve to marginalize, silence, damage self-confidence and destroy belief in the ability of women. It is the very ordinariness of sexism which reflects the internalization of hegemonic masculinized discourses*“ („Sexismul cultural este picătura chinezească din experiențele de zi cu zi, care duc la marginalizare, punere sub tăcere, măcinarea încrederii de sine și a încrederii în abilitățile femeilor.

trebuie să introducem sexismul cultural ca variabilă în toate analizele despre performanțele din spațiul academic și productivitatea științifică: să vedem câte proiecte de cercetare continuă să aibă echipe exclusiv masculine sau în care femeile ocupă poziții subalterne; câte conferințe sunt deschise, prezidate, moderate (doar) de bărbați; câte articole scrise de femei sunt acceptate în revistele de prestigiu (și să analizăm cauzele). Ca să nu mai vorbesc de cercetările legate de istoria femeilor, studii feministe și studii de gen și (ne)locul lor în reflecția științifică „serioasă”, „legitimă”. Să nu trec dincolo de spațiul academic, în spațiul mediatic, de exemplu, pentru a întreba de câte ori singurii invitați pe post de experți sunt bărbați (chiar dacă uneori nu au scris nimic științific în legătură cu subiectul discuției), în timp ce femeile cu publicații și cercetări pe tema respectivă sunt ignorate. Și nu trebuie să uităm că pentru femeile din medii sărace, sau de etnie romă, sau din comunitatea LGBT+, și accesul la o carieră academică este dificil, ce să mai vorbim de egalitate...

Să fii feministă nu e prea bine văzut în lumea academică românească, mai ales când te apropii de piramidele puterii. Să fii specialistă în studii de gen te obligă în permanență să îți justifici tema de cercetare, fundamentele teoretice, poziția epistemică. Să ai opțiuni politice de stânga este de asemenea puțin acceptat și mai degrabă delegitimant pentru cea mai mare parte a „intelighenției” românești. Când am ajuns decană, cumulam toate „păcatele”: eram femeie, feministă, specializată în *gender studies* și cu valori politice de stânga. Aveam să aflu că, pe deasupra, eram și „prea tânără”.

Titulatura oficială a pozițiilor didactice și a funcțiilor de conducere din învățământul universitar românesc nu se declină decât la masculin. Așadar, asocierea implicită a funcției de decan este cu o figură masculină. În 2016, în Universitatea din București, din cele 19 facultăți, doar patru erau reprezentate de o decană. Deci, statistic, reprezentarea femeilor în această funcție este redusă, ceea ce întărește asocierea cu un domn, nu cu o doamnă. Astfel încât, în mod „firesc”, cei/cele cu care interacționez pentru prima dată (candidate/-ți, colaboratoare/colaboratori din spațiul academic și profesional etc.) intrau în birou (unde eram eu și, eventual, o colegă prodecană) și mă întrebau unde este domnul decan. Pe ușă era scris numele meu, desigur, dar puterea stereotipului era mai mare. De altfel, revenind la limbaj (foarte important, căci limbajul creează identități, legitimează, include sau exclude), în zadar am încercat să impun femininul „decană”. În discuțiile serioase, formula de adresare era „doamna decan”, iar în contexte

informale sau neimportante mi se spunea „decăniță“. Adică așa, o anexă, o glumiță condescendentă a funcției (pare că în limba română funcțiile sunt o categorie aparte de substantive, defective de feminin). Și mai greu a fost să explic de ce folosirea diminutivului este chiar mai gravă decât folosirea masculinului. Până am descoperit că îmi descumpănesc interlocutorul/interlocutoarea (căci misoginismul este internalizat și de femei) întorcând „glumița“ : „Da, și decănelul X era prezent/a zis etc.“. Nu mai râdea nimeni, nu li se mai părea „binevoitor“ și „simpatic“ diminutivul.

Percepția dominantă este că această funcție este potrivită pentru și ocupată de bărbați. Atunci când o femeie ajunge în această poziție, am constatat că există așteptări și comportamente care sunt legate de rolurile de gen. Se așteaptă de la ea disponibilitate pentru comunicare și rezolvarea problemelor (inclusiv personale), înțelegere și toleranță, atenție pentru aspectele sociale, asumarea unor sarcini care presupun mai multă muncă și mai puțină creativitate etc. În general, competențele manageriale, capacitatea de a lua decizii îi sunt puse mai tot timpul la îndoială, fie direct (se cer explicații, se oferă sfaturi, se recomandă alte soluții), fie implicit (priviri neîncrezătoare, verificarea informațiilor, discuțiile pe la colțuri). Orice greșeală este criticată și amplificată, ca să și se reamintească că locul tău nu e acolo. Vedem acest lucru și la femeile din politică: erorile lor sunt aspru denunțate și asociate imediat cu incompetența și cu faptul că sunt femei (vai de ele dacă mai sunt și blonde!). Nu contează zecile de greșeli (de multe ori mult mai grave) ale bărbaților din politică, pentru că locul lor este acolo.

Deși li se cere să „performeze“ la fel de bine ca bărbații (ce alt etalon există pentru o funcție?!), femeile care ocupă poziții de conducere nu sunt tratate cu aceeași încredere și același respect. De exemplu, în ședințele de la rectorat, decanele erau solicitate mai ales când era vorba despre chestiuni studențești, de comunicare, de colaborare cu societatea civilă. Când îmi spuneam și eu părerea despre chestiuni „serioase“ (finanțare, bugetare), eram lăsată să vorbesc în gol, fără nicio reacție la ceea ce spuneam. După câteva minute, un coleg decan spunea aceleași lucruri și se isca o întreagă discuție. Recunosc că mi-a pierit entuziasmul și, după primul an, nu mai făceam efortul să mă documentez și să pregătesc un punct de vedere pe subiecte care „nu erau pentru femei“. Este greu să rezști și mai ales să te impui la masa bărbaților. Segregarea pe orizontală și pe verticală te lovește în toate felurile: doar nu vrei să schimbi niște ierarhii și reguli care structurează istoric organizația, nu-i așa?

În general, modelul cel mai răspândit de lider și (cel puțin din experiența mea directă) apreciat în universitățile de la noi este o figură (masculină, desigur) puternică, hotărâtă, care își impune punctul de vedere. Aceste „calități“ nu se regăsesc deloc printre valorile și comportamentele cu care sunt educate și socializate fetele și femeile. Noi

învățăm să fim „delicate“, „sensibile“, „înțelegătoare“, de unde și incompatibilitatea cu funcțiile de conducere. Dacă rămâi în „modelul feminin“, se consideră că nu ești capabilă să conduci. Dacă încerci să fii mai autoritară, să îți impui punctul de vedere, ești catalogată drept „isterică“, iar colegii sunt îngrijorați și nemulțumiți că nu îți stăpânești emoțiile. Dar un bărbat care înjură în plină ședință și trânteste scaunul, un decan care țipă și amenință, ei, aceștia sunt văzuți ca bărbați și lideri adevărați.

Și nu doar în interacțiunile din interiorul universității m-am regăsit în situații inconfortabile în care competențele profesionale erau înecate în tropi despre feminitate când interlocutorul meu considera flatant să înceapă conversația (în context absolut oficial și profesional) cu tot soiul de „complimente“: „Ce bine arătați astăzi“, „Ce bine vă stă în rochia aceasta“, „Ce bine vă stă cu ruj“ și multe altele. Mă simțeam redusă la corpul meu, la corpul unei femei care trebuie să fie frumoasă, plăcută, atractivă, decentă... și care nu are loc în spațiile acelea ale puterii.

Altădată, în cadrul organizării unui eveniment care presupunea prezența unui înalt oficial al unei organizații internaționale, am colaborat cu ministerul de resort, iar la eveniment a fost prezent și domnul (cum altfel ?!) ministru. Protocolul cerea ca eu, ca gazdă, să îi aștept pe cei doi iluștri invitați în holul clădirii unde avea loc evenimentul. M-am înființat acolo, îmbrăcată adecvat (după protocol, nu-i așa ?), alături de reprezentanta ministerului care se ocupa de organizarea evenimentului (o femeie, cum altfel?, că doar ține de organizare și PR). Domnul ministru a sosit grăbit și a trecut pe lângă noi salutându-și vag colaboratoarea, fără să-i arunce vreo privire doamnei care-i stătea alături (adică eu). După ce și-a continuat hotărât drumul vreo câțiva metri, s-a întors nedumerit către aceasta: „Dar unde este doamna decan?“ (reținuse măcar că era o doamnă și nu un domn, căci lucrasem mai bine de două săptămâni la organizarea evenimentului). Timidă, colaboratoarea i-a spus, întorcându-se spre mine: „Doamna decan este aici“. Prea puțin jenat sau încurcat, sigur pe el, domnul ministru îmi spune, zâmbind: „Nu mă așteptam să fiți și așa de tânără“.

Aș putea să continui cu nenumărate astfel de exemple. Cert e că feminismul m-a ajutat să înțeleg raporturile de dominație înscrise în complimentele aparent nevinovate. Feminismul m-a ajutat să înțeleg violența simbolică, violența epistemică și violența psihologică de care se lovesc femeile care ocupă poziții de putere. Feminismul m-a ajutat să înțeleg că problema nu este la mine, ci la o societate care (re)produce roluri patriarhale de gen, educând diferit fetele și băieții. Problema este a organizațiilor și a instituțiilor care nu înțeleg și nu fac nimic să schimbe structurile sexiste istorice care le definesc. Problema este la sistemul de educație (de la grădiniță până la universitate), care continuă să reproducă stereotipurile de gen și practici pedagogice care tratează

fetele și băieții ca venind de pe planete diferite (este și o teorie psihologică extrem de răspândită, deși demontată științific de multe cercetări serioase, prea puțin sau deloc cunoscute la noi, din păcate¹). Cel mai mult m-au ajutat spațiile feministe: grupuri informale, mai mari sau mai mici, rețele academice feministe, asociații feministe. Am descoperit aici o solidaritate care îți dă putere și energie să mergi mai departe și să vrei să schimbi lumea în mai bine pentru fetele, femeile și toate persoanele oprimate din societățile noastre. Și, mai ales, să le fiu recunoscătoare tuturor femeilor de ieri și de azi, cunoscute sau anonime, care au luptat pentru ca eu să pot merge la universitate, să am o profesie care îmi asigură o autonomie financiară și privilegiul de a putea produce cunoaștere critică.

¹ Pe subiectul creierului diferit la femei față de bărbați, ar trebui ca articolele și prelegerile neurobiologăi Gina Rippon să fie o lectură obligatorie. Citez un singur titlu, pentru mai multe laș și site-ul autoarei. Gina Rippon, *The Gendered Brain. The New Neuroscience that Shatters the Myth of the Female Brain*, Vintage Publishing, 2020. <https://www.ginarippon.com/>